

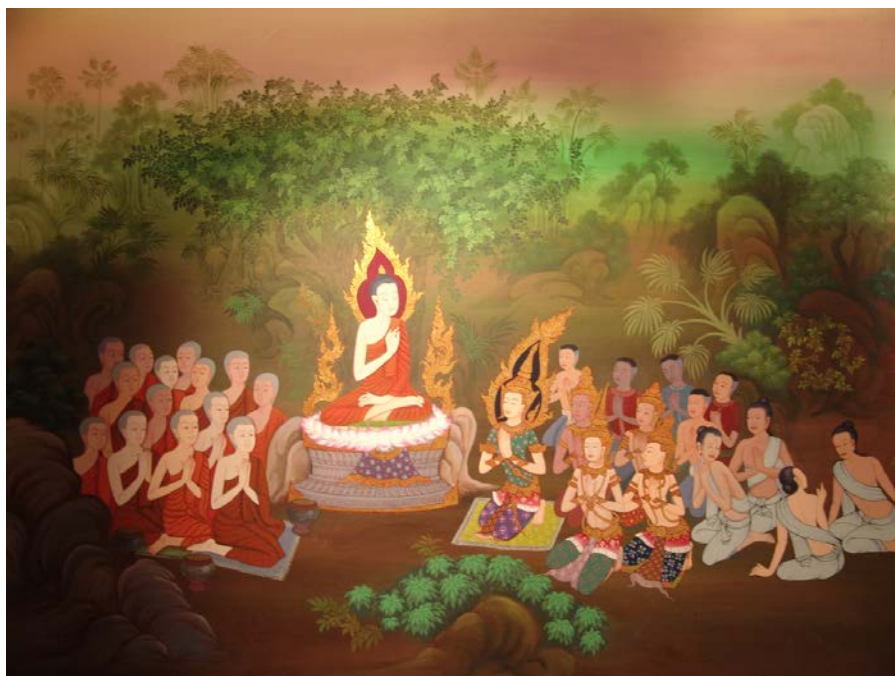

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

หลักสูตรปริญญาตรี
วิชากลุ่มพระพุทธศาสนา

ตำรา
รหัส ๐๐๐ ๒๓๘

เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา Buddhist Festival and Traditions

โครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร
กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา (Buddhist Festival and Traditions) ๐๐๐ ๒๓๘

ผู้แต่ง : คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณาธิการ : รศ.ดร.สุพจน์ บุญอ่อน

ผู้ช่วยบรรณาธิการ : พลตรีเฉลิมชัย เสียงใหญ่ ผศ.ดร.พิธิบูลย์ ทองเกลี้ยง
ผศ.สันติ เมืองแสง ดร.นิกร ศรีราช

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ : ศ.ดร.โสรัจจ์ หงษ์กุลดารมภ์

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ :

ศิลปะและจัดรูปเล่ม: นายสมบุญณ์ เพ่งพิศ

ออกแบบปก : พิจิตร พรหมลี

พิสูจน์อักษร : พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส

นายสุชญา ศิริธัญญา

ดร.อรเนตร บุณนาค

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : มิถุนายน ๒๕๖๕

จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ห้ามการลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดๆ ของหนังสือเล่มนี้

นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ISBN:

จัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อยุธยา

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘๐๔๕ โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘๐๕๕-๕๙

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร ปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ (๑) การพัฒนาหลักสูตรตามกรอบมาตรฐานคุณภาพระดับอุดมศึกษา (TQF for High Education) (๒) การจัดทำรายละเอียดหลักสูตรใหม่ ระดับ ปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก (๓) ค่าตอบแทนผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร (๔) สัมมนาเชิงปฏิบัติการให้ความรู้การกรอกข้อมูลหลักสูตรเข้าระบบ Che Co (๕) จัดนิทรรศการตลาดนัดหลักสูตร (๖) คลินิกหลักสูตร (๗) จัดทำต้นฉบับหลักสูตร ปริญญาตรี สำหรับการเขียนตำราในครั้งนี้ มุ่งหมายให้เป็นที่ยอมรับและใช้ร่วมกันได้ พัฒนารูปแบบของหนังสือ และตำราให้มีเอกลักษณ์ร่วมกัน สวยงาม คงทน น่าสนใจต่อการศึกษาค้นคว้า ซึ่งจัดให้มีการประชุมเขียนตำราผ่านระบบออนไลน์ ผ่าน Zoom Meeting ID 4984640486 โดยได้รับความร่วมมือร่วมใจกันของคณาจารย์มหาวิทยาลัย จากหลายส่วนงาน ทั้งส่วนกลาง วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ร่วมกันพัฒนารายวิชาหมวดวิชาศึกษาทั่วไปและวิชาแกนพระพุทธศาสนา จำนวน ๓ รายวิชา คือ เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา ประวัติพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ด้วยวิริยะอุตสาหะแรงกล้า มุ่งมั่นกลั่นความรู้สู่ชิ้นงานด้วยความรอบรู้ พรั่งพร้อมด้วยประสบการณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างมีมิตรไมตรีพัฒนาตน พัฒนางานให้มีเนื้อหาสาระถูกต้อง เพียบพร้อมด้วยอรรถและพยัญชนะ เป็นที่ยอมรับของสังคม

ตำรา “เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา” เล่มนี้ มีแบ่งเป็น ๙ บท ประกอบด้วย บทที่ ๑ เทศกาลและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา บทที่ ๒ เทศกาลและพิธีกรรมในสมัยพุทธกาล บทที่ ๓ เทศกาลและพิธีกรรมหลังพุทธกาล บทที่ ๔ เทศกาลและพิธีกรรมในประเทศไทย บทที่ ๕ อิทธิพลของเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย บทที่ ๖ เทศกาลและพิธีกรรมที่สำคัญของภาคต่างๆ ในประเทศไทย บทที่ ๗ ระเบียบพิธีกรรม บทที่ ๘ พระราชพิธีและรัฐพิธี บทที่ ๙ หลักการปฏิบัติตนในพิธีกรรม อีกทั้งส่วนท้ายของแต่ละเล่มยังมีคำถามทั้งอัตนัยและปรนัยไว้อีกด้วย

ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกรูปทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าพัฒนาเนื้อหาวิชาเล่มนี้ให้เกิดมีขึ้น อันจะเป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยสืบไป หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ตำราเล่มนี้คงอำนวยประโยชน์เชิงวิชาการด้านเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนาแก่คณาจารย์ พิธีกร นิสิต นักศึกษา และผู้ที่สนใจ ตลอดไป

(พระธรรมวัชรบัณฑิต,ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

ตำราเล่มนี้ ได้พัฒนาขึ้นตามโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร ปิงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๕ ของสำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ ร่วมกับ กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อพัฒนาเนื้อหารายวิชาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปและกลุ่มวิชาพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่ยอมรับและใช้ร่วมกันได้ทุกคณะ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ หน่วยวิทยบริการ และสถาบันสมทบ (๒) เพื่อพัฒนารูปแบบเอกสารประกอบการสอน หนังสือ ตำรา ให้มีเอกลักษณ์ร่วมกัน ทั้งมีความคงทน สวยงาม น่าสนใจต่อการศึกษาค้นคว้า (๓) เพื่อนำเนื้อหาสาระไปพัฒนาสื่อการศึกษาและเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และระบบคลังข้อสอบ (๔) เพื่อเสริมสร้างทักษะคนาจารย์ในการสร้างผลงานทางวิชาการอย่างมีคุณภาพ รองรับการประกันคุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัย และเป็นที่ยอมรับทั่วไปในประเทศและระดับสากล

ตำรา “เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา” เล่มนี้ เป็นวิชาหนึ่งในวิชาศึกษาทั่วไปและกลุ่มวิชาพระพุทธศาสนา ที่กำหนดให้ศึกษา “ศึกษาเทศกาลและพิธีกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล และสมัยหลังพุทธกาล ความสำคัญ คุณค่าทางจริยธรรมของเทศกาลและพิธีกรรม เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ถือปฏิบัติในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อิทธิพลของเทศกาลและพิธีกรรมนั้นๆ ที่มีต่อสังคมไทย” ซึ่งมีรายละเอียดที่คณะผู้เขียนได้นำเสนอไว้แล้วในบทต่างๆ

คณะผู้เขียนหวังว่า ตำราเล่มนี้จะยังประโยชน์ต่างๆ ให้เกิดขึ้นกับผู้เกี่ยวข้อง ตามวัตถุประสงค์ของโครงการพอสมควร จึงขอขอบคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำตำราเล่มนี้ให้สำเร็จสมบูรณ์เป็นรูปเล่ม อนึ่ง หากมีข้อบกพร่องผิดพลาดประการใดเกิดขึ้นในส่วนต่างๆ ของหนังสือเล่มนี้ ต้องขออภัยมา ณ โอกาสนี้ด้วย

คณะกรรมการพัฒนาเนื้อหาวิชา

มิถุนายน ๒๕๖๕

คณะกรรมการโครงการจัดทำต้นฉบับรายวิชา
ในวิชากลุ่มพระพุทธศาสนาและหมวดวิชาศึกษาทั่วไป
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๕

คณะกรรมการดำเนินงาน	คณะกรรมการผลิตและบริหารรายวิชา
ที่ปรึกษา พระธรรมวัชรบัณฑิต,ศ.ดร. พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ. พระเทพวัชรจารย์, รศ.ดร. รศ.ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง คณะอนุกรรมการพัฒนาและปรับปรุงรายวิชา “เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา” ประธานอนุกรรมการ รศ.ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง รองประธานอนุกรรมการ พระมหาขวัญชัย ภูตวิเสโส อนุกรรมการ พระมหาประยุทธ์ ภูริปัญโญ พระมหาศรีทนต์ สมจาโร นายศิลป์ชัย วงษ์จำนงค์ พระมหาถาวร ถาวรเมธี, ดร. นางสาวนภัสสร กัลปนาท นายสุภูฐาน สุตาจันทร์ นายเอกลักษณ์ เทพวิจิตร นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจำง นายศักดิ์รพี พันพา นางสาวสุจิตรา ขวดรัมย์ นางสาวสังเวียน พุเพื่อง อนุกรรมการและเลขานุการ นายสุชญา ศิริธัญญ ดร.อรเนตร บุณนาค นายสมบูรณ์ เฟ่งพิศ	“เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา” ประธานกรรมการ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ รองประธานกรรมการ พระครูวุฒิสาครธรรม กรรมการ พระมหาสมบุญสุนัฒโม,รศ.ดร. ผศ.ดร.พลเผ่า เพ็งวิภาศ พลตรีเฉลิมชัย เสียงใหญ่ ผศ.ดร.พิธิบูลย์ ทองเกลี้ยง ผศ.สันติ เมืองแสง นายอำพร มณีเนียม รศ.ดร.สุพรต บุญอ่อน ดร.ประดิษฐ์ ปัญญาจัน กรรมการ/เลขานุการ/ผู้ช่วย รศ.ฉวีวรรณ สุวรรณภา ดร.เกรียงไกร พินยารัก ดร.อรเนตร บุณนาค บรรณาธิการ รศ.ดร.สุพรต บุญอ่อน พลตรีเฉลิมชัย เสียงใหญ่ ผศ.ดร.พิธิบูลย์ ทองเกลี้ยง ผศ.สันติ เมืองแสง ดร.นิกร ศรีราช

สารบัญ

คำปรารภ	(๓)
คำนำ	(๔)
คณะกรรมการดำเนินการงานโครงการจัดทำและพัฒนาหลักสูตร ๒๕๖๕	(๕)
บทที่ ๑ เทศกาลและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๑
๑.๑ ความนำ	๒
๑.๒ ความหมายเทศกาลและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๓
๑.๓ ความเป็นมาของเทศกาลพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๕
๑.๔ องค์ประกอบของเทศกาลและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๑๐
๑.๕ ประเภทของเทศกาลและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๑๑
๑.๖ ความสัมพันธ์ระหว่างเทศกาลและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๑๓
๑.๗ คุณค่าของเทศกาลและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	๑๖
สรุปท้ายบท	๒๑
คำถามท้ายบท	๒๒
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๔
บทที่ ๒ เทศกาลและพิธีกรรมในสมัยพุทธกาล	๒๕
๒.๑ ความนำ	๒๖
๒.๒ แนวคิดเรื่องเทศกาลในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๒๖
๒.๓ แนวคิดเรื่องพิธีกรรมในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๓๓
๒.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างเทศกาลและพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๘
๒.๕ คุณค่าของเทศกาลและพิธีกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๙
สรุปท้ายบท	๔๙
คำถามท้ายบท	๕๑
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๕๔
บทที่ ๓ เทศกาลและพิธีกรรมหลังพุทธกาล	๕๕
๓.๑ ความนำ	๕๖
๓.๒ ย้อนรอยพิธีกรรมหลังพุทธกาล	๕๖
๓.๓ พิธีกรรมการบรรพชา อุปสมบท หลังพุทธกาล	๕๗
๓.๔ บทบาทพระสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรมในยุคหลังพุทธกาล	๖๓
๓.๕ การสร้างพระพุทธรูปและเจดีย์	๖๕
๓.๖ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า	๖๖
๓.๗ การจัดเทศกาลในประเทศอินเดีย พิธีกรรมที่มีอิทธิพลต่อประเทศไทย หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลและพิธีกรรมหลังพุทธกาล	๗๕
สรุปท้ายบท	๗๗
คำถามท้ายบท	๗๙
เอกสารอ้างอิงประจำบท	๘๑
บทที่ ๔ เทศกาลและพิธีกรรมในประเทศไทย	๘๓

๔.๑	ความนำ	๘๔
๔.๒	เทศกาลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา	๘๔
๔.๓	พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา	๑๐๐
	สรุปท้ายบท	๑๐๗
	คำถามท้ายบท	๑๐๙
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๑๑
บทที่ ๕	อิทธิพลของเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย	๑๑๓
๕.๑	ความนำ	๑๑๔
๕.๒	อิทธิพลของเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ด้านความเชื่อและจิตใจ	๑๑๔
๕.๓	อิทธิพลของเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ด้านวัฒนธรรมและประเพณี	๑๑๗
๕.๔	อิทธิพลของเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ด้านสังคมและการปกครอง	๑๒๑
๕.๕	อิทธิพลของเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ด้านเศรษฐกิจ	๑๒๔
๕.๖	อิทธิพลของเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ด้านการศึกษา	๑๒๖
๕.๗	อิทธิพลของเทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ด้านสิ่งแวดล้อม	๑๓๐
	สรุปท้ายบท	๑๓๔
	คำถามท้ายบท	๑๓๖
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๓๘
บทที่ ๖	เทศกาลและพิธีกรรมที่สำคัญของภาคต่างๆ ในประเทศไทย	๑๓๙
๖.๑	ความนำ	๑๔๐
๖.๒	เทศกาลและพิธีกรรมในภาคเหนือ	๑๔๐
๖.๓	เทศกาลและพิธีกรรมในภาคกลาง	๑๔๙
๖.๔	เทศกาลและพิธีกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๕๓
๖.๕	เทศกาลและพิธีกรรมในภาคใต้	๑๕๗
	สรุปท้ายบท	๑๖๓
	คำถามท้ายบท	๑๖๔
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๑๖๖
บทที่ ๗	ระเบียบพิธีกรรม	๑๖๗
๗.๑	ความนำ	๑๖๘
๗.๒	ความมุ่งมั่นเบื้องต้นเพื่อความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจตาม “ระเบียบพิธีกรรม”	๑๖๘
๗.๓	การศึกษาพิงความหมายของคำว่า “ระเบียบพิธีกรรม”	๑๗๑
๗.๔	การนำศึกษาเรื่อง “ระเบียบพิธีกรรม”	๑๗๒
	สรุปท้ายบท	๒๐๕

	คำถามท้ายบท	๒๐๖
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๐๘
บทที่ ๘	พระราชพิธีและรัฐพิธี	๒๐๙
	๘.๑ ความนำ	๒๑๐
	๘.๒ พระราชพิธี	๒๑๐
	๘.๓ พระราชพิธีในรัชกาลที่ ๑๐	๒๑๕
	๘.๔ รัฐพิธี	๒๒๓
	สรุปท้ายบท	๒๒๗
	คำถามท้ายบท	๒๒๘
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๓๐
บทที่ ๙	หลักการปฏิบัติตนในพิธีกรรม	๒๓๓
	๙.๑ ความนำ	๒๓๔
	๙.๒ ความหมายและความสำคัญของศาสนพิธีกร	๒๓๔
	๙.๓ คุณสมบัติของศาสนพิธีกร	๒๓๖
	๙.๔ จรรยาบรรณของศาสนพิธีกร	๒๓๗
	๙.๕ บทบาทและหน้าที่ของศาสนพิธีกร	๒๓๗
	๙.๖ การประยุกต์ใช้ทักษะภาษาสำหรับศาสนพิธีกร	๒๓๘
	๙.๗ ข้อควรรู้ทั่วไปของศาสนพิธีกร	๒๔๐
	สรุปท้ายบท	๒๕๓
	คำถามท้ายบท	๒๕๔
	เอกสารอ้างอิงประจำบท	๒๕๕
	เฉลยข้อสอบปรนัยทั้งเล่ม	๒๕๖
	บรรณานุกรม	๒๕๗
	ภาคผนวก : ประมวลรายวิชาและแผนการสอน	๒๖๓
	คณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหาารายวิชาเทศกาลและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา	๒๖๙